

СУБВЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Досліджено вітчизняний досвід формування доходів місцевих бюджетів за рахунок субвенцій. Акцентовано, що у системі міжбюджетних відносин вони дають змогу спрямувати фіксовану суму коштів із бюджету вищого рівня для збалансування бюджету нижчого рівня у разі перевищення видатків над доходами. Визначено, що збільшення їх питомої ваги сприяє зниженню мотивації місцевої влади нарощувати власну фінансову базу, пасивності регіональних еліт та поширенню утриманських настроїв.

Встановлено, що в системі міжбюджетних відносин субвенції відіграють центральну роль у державній підтримці соціальних ініціатив місцевої влади і здійсненні капітальних вкладень. Зазначено, що вони є соціальними трансфертами, спрямованими на забезпечення приблизно однакового рівня суспільних благ і послуг у різних регіонах. Вказано, що зростання частки цих субвенцій в міжбюджетних трансфертах позитивно впливає на соціальне становище регіонів.

Аргументовано, що прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України дало змогу системно підійти до механізму державної підтримки за рахунок цього виду міжбюджетних трансфертів. Наголошено, що зокрема місцевим бюджетам могли передбачатися освітня та медична субвенції на виконання інвестиційних проектів. Зрозуміло, що соціальна підтримка місцевого розвитку є вкрай необхідною та не піддається сумніву, хоча вона відволікає значні обсяги коштів від реалізації економічних програм і заходів.

Охарактеризовано, що серед міжбюджетних трансфертів, які призначені для стимулювання сталого розвитку територій, особливу увагу зосереджено на субвенції на виконання інвестиційних проектів. Визначено, що відмінності в географічному розташуванні, природно-кліматичних умовах, демографічній складовій населення та інші чинники не сприяли її повноцінному наданню депресивним регіонам. Питома вага цих субвенцій була низькою та вносила деструктив у їх функціонування.

Ключові слова: *доходи місцевих бюджетів; міжбюджетні трансферти; дотації; субвенції.*

JEL: H 70

Постановка проблеми. Упродовж різних етапів українського державотворення однією з гострих проблем, з якою стикалася місцева влада, була невідповідність між дохідними можливостями та видатковими зобов'язаннями. Її усунення потребувало або пошуку нових

джерел доходів, або перегляду видатків, хоча найчастіше для покриття бюджетних розривів використовувалися дотації та субвенції. Органи влади на місцях надають перевагу дотаціям, які мають широкую гнучкість використання і здатність швидко адаптуватися до тих чи інших вимог. Натомість субвенції підривають фінансову автономію територій, через що втрачається певний ступінь свободи реалізовувати власну бюджетну політику.

Загалом же субвенції спрямовуються на стимулювання розвитку програм і заходів конкретного регіону. Вони можуть бути регулярними або обов'язковими, дискреційними або спеціальними, вказуючи на той тип видатків, який буде профінансований урядом. До них належить як державна підтримка соціальних ініціатив місцевої влади (надання пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, забезпечення пільгового проїзду окремих категорій громадян, виплата державної соціальної допомоги тощо), так і капітальні вкладення (будівництво інфраструктури, необхідної для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності).

Аналіз публікацій. Питання формування доходів місцевих бюджетів за рахунок субвенцій давно турбують наукову спільноту, підвищуючи або понижуючи градус дискусії. Помітний внесок у їх поглиблення в частині зменшення патерналістських акцентів у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування зробили В. Г. Дем'янишин [1], В. В. Зайчикова [2], О. П. Кириленко [3], М. І. Кульчицький [4], Ц. Г. Огонь [5], Ю. В. Пасічник [6], С. В. Слухай [7] і С. І. Юрій [8]. Але виклики реформи міжбюджетних відносин потребують по-новому підійти до субвенцій доки залишається недосягнутою одна з її головних цілей – забезпечення відповідності між дохідними можливостями та видатковими зобов'язаннями.

Метою статті є дослідження досвіду формування доходів місцевих бюджетів за рахунок субвенцій та обґрунтування пропозицій щодо забезпечення ефективності їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Субвенції як елемент міжбюджетних трансфертів дають змогу вилучити фіксовану суму коштів із бюджету вищого рівня для збалансування бюджету нижчого рівня у разі перевищення видатків над доходами. Відповідно до Бюджетного кодексу України, в державному бюджеті можуть передбачатися субвенції на здійснення програм соціального захисту, на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень унаслідок надання пільг, встановлених державою, на виконання інвестиційних проектів та інші. Більшість із них є соціальними та спрямованими на забезпечення приблизно однакового рівня суспільних благ і послуг у різних регіонах.

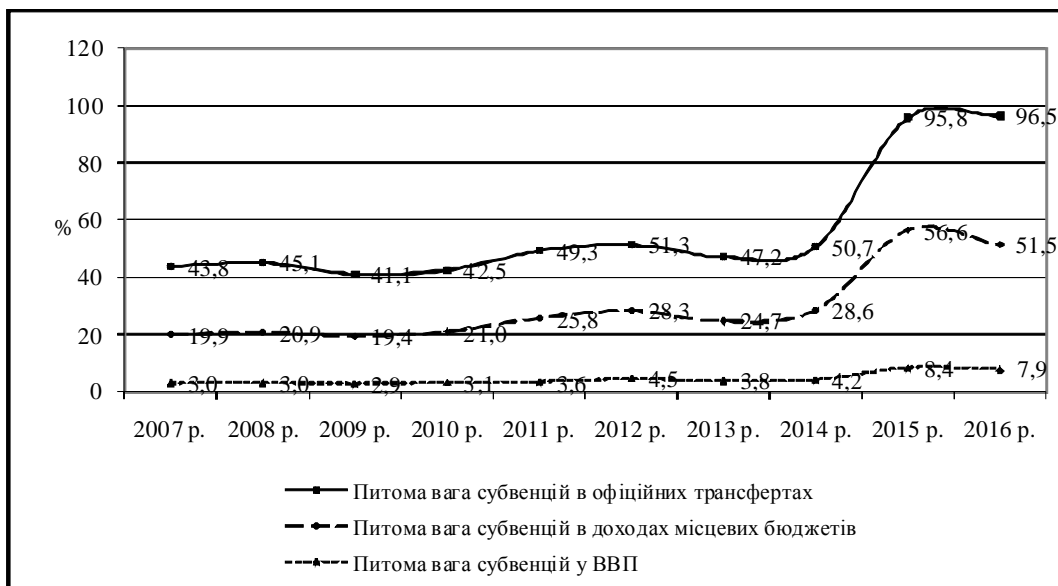
Упродовж 2007–2010 рр. такі субвенції зросли майже вдвічі з 15308,6 млн. грн. до 30037,3 млн. грн. Якраз найбільшу роль в доходах місцевих бюджетів відіграла субвенція на виплату допомоги сім'ям із дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам із дитинства, дітям-інвалідам і тимчасової державної допомоги дітям. У 2010 р. її питома вага становила 75,7% при тому, що на надання пільг і житлових субсидій населенню було спрямовано 17,1%, на надання пільг із послуг зв'язку – 4,8%, на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу – 1,7%, на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, – 0,8%.

Утім небезпечнішою для України була тенденція зі збільшення питомої ваги цих субвенцій із 71,7% в 2007 р. до 89,5% у 2010 р. Із цього приводу контраверсійну точку

зору висловили Л. М. Мельник і В. Л. Дума: “Безумовно, зростання частки субвенцій соціального спрямування в міжбюджетних трансфертах позитивно впливає на соціальне становище регіонів” [9, с. 799]. Але це відвертає значні обсяги коштів від реалізації загальнодержавних і регіональних економічних програм і заходів. До того ж вчені додають, що збільшення їх питомої ваги сприяє зниженню мотивації місцевої влади нарощувати власну фінансову базу, пасивності регіональних еліт і небезпечному поширенню утриманських настроїв [9, с. 798].

До 2014 р. в Україні субвенції мали практично ту ж питому вагу в офіційних трансфертах, доходах місцевих бюджетів і ВВП, що й дотації. До прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України уряд влаштовували такі показники. Відсутність змін пояснювалася фіскальною незбалансованістю по вертикалі, відновленням горизонтального фіскального балансу, необхідністю гарантованого надання суспільних благ і послуг [10, с. 104]. Хоча з прагматичної сторони було політично складно прийняти ключові аспекти реформи міжбюджетних відносин, після яких мали відбутися позитивні зрушення в частині фінансової децентралізації та деконцентрації державної влади.

У 2015 та 2016 рр., порівнюючи з попередніми роками, питома вага субвенцій в офіційних трансфертах, доходах місцевих бюджетів і ВВП України збільшилися удвічі при тому, що обсяги їх фактичних надходжень зросли на 100536,6 млн. грн., або в понад два з половиною рази (рис. 1). Це відбулося унаслідок зменшення фіскальної ролі дотацій і відповідно зниження впливу місцевої влади на економічний і соціальний розвиток територій. Проблема полягає в тому, що субвенції призначаються урядом на конкретну мету, яка найкраще може бути відома тільки органам влади на місцях. Крім того, упродовж року можуть виникнути більш нагальні питання, що потребуватимуть фінансової допомоги із центру.

Рис. 1. Питома вага субвенцій в офіційних трансфертах, доходах місцевих бюджетів і ВВП України за 2007–2016 рр.

Примітка. Розраховано за даними [11].

За результатами аналізу структури надходження субвенцій до місцевих бюджетів за 2007–2016 рр. можна зробити висновки, що цей вид міжбюджетних трансфертів превалював головним чином у Дніпропетровській обл. (7,5% від загального обсягу), Львівській обл. (6,8%) та Харківській обл. (6,0%). Водночас у деяких регіонах (зокрема, у Кіровоградській, Миколаївській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій і Чернігівській обл.), де через економічні, політичні, соціально-демографічні й екологічні причини перестали діяти стимули саморозвитку, вони були вдвічі меншими. Це викликає подив на фоні необхідності їх першочергової фінансової підтримки з боку уряду.

У розрізі адміністративно-територіальних одиниць показники надходження субвенцій на одну особу в 2016 р. найбільше становили в Тернопільській обл. (5975,8 грн./чол.), близькими до цього значення були у Волинській обл. (5815,2 грн./чол.), Житомирській обл. (5556,5 грн./чол.), Івано-Франківській обл. (5883,4 грн./чол.), Сумській обл. (5534,1 грн./чол.), Рівненській обл. (5947,6 грн./чол.) і Хмельницькій обл. (5446,4 грн./чол.). Разом з тим, показники надходження цього виду міжбюджетних трансфертів на одну особу в бюджеті м. Києва дорівнювали 3239,6 грн./чол., що на 1170,1 грн., або 26,5% менше, ніж в середньому по Україні, та на 2736,2 грн., або 45,8% менше, ніж у Тернопільській обл.

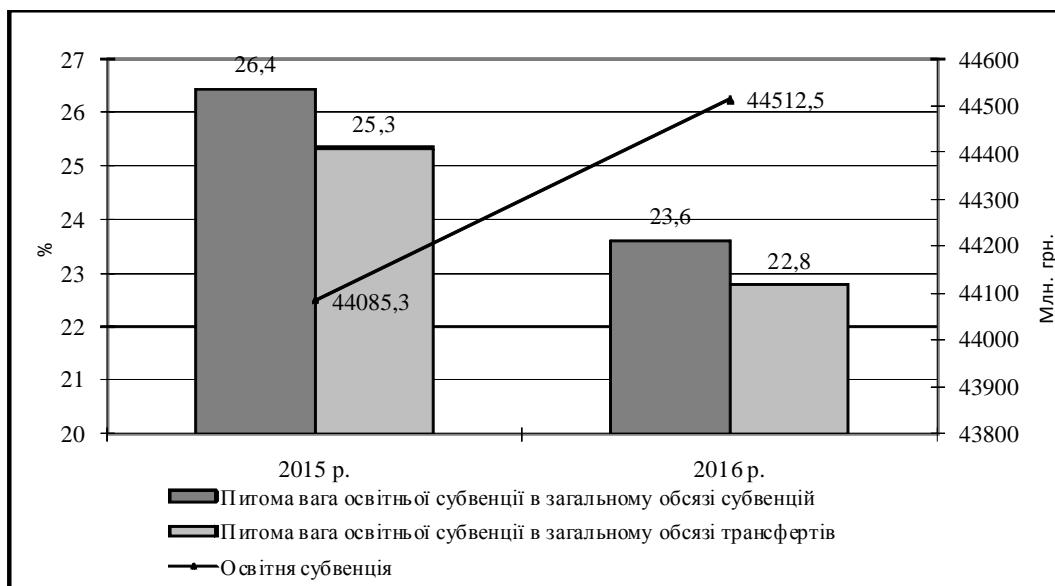
Субвенції використовувалися не тільки урядом для місцевого розвитку. Наприклад, ст. 101 редакції Бюджетного кодексу України 2001 р., яка регламентувала порядок надання міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, визначала, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим і місцеві ради могли передбачати у своїх бюджетах такі субвенції: на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань; на виконання інвестиційних проектів; інші субвенції.

Прийняття у 2010 р. нової редакції Бюджетного кодексу України дало змогу системно підійти до механізму державної підтримки за рахунок цього виду міжбюджетних трансфертів. Відповідно до ст. 97, в державному бюджеті з'явилися нові види субвенцій. Зокрема, місцевим бюджетам могли передбачатися освітня та медична субвенції, субвенції на здійснення державних програм соціального захисту, на виконання інвестиційних проектів, на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження, на проекти ліквідації підприємств вугільної та торфодобувної промисловості й утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі на умовах співфінансування тощо.

Основне призначення освітньої субвенції полягає у забезпеченні в повному обсязі видатків на оплату праці педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів усіх ступенів, шкільних відділень навчально-виховних комплексів, спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів, вечірніх шкіл, загальноосвітніх навчальних закладів для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, професійно-технічних навчальних закладів у частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти [12]. Здавалося, що такий підхід є виправданий, хоча не дає змогу здійснити капітальні видатки навчальних закладів і оновити їх матеріально-технічну базу.

Обсяги освітньої субвенції для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (м. Києва та м. Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) бюджетів і бюджетів об'єднаних територіальних

громад затверджуються щорічно в Законах про Державний бюджет України. У 2016 р. вони становили 44512,5 млн. грн., або 23,6% від загального обсягу субвенцій та 22,8% від загального обсягу офіційних трансфертів (рис. 2). Попри збільшення цього виду міжбюджетних трансфертів на 427,2 млн. грн., або менше, як 1%, така тенденція не перекривала рівень інфляції та зростання оплати праці педагогічних працівників навчальних закладів.

Рис. 2. Освітня субвенція та її питома вага в загальному обсязі субвенцій і офіційних трансфертах за 2015–2016 рр.

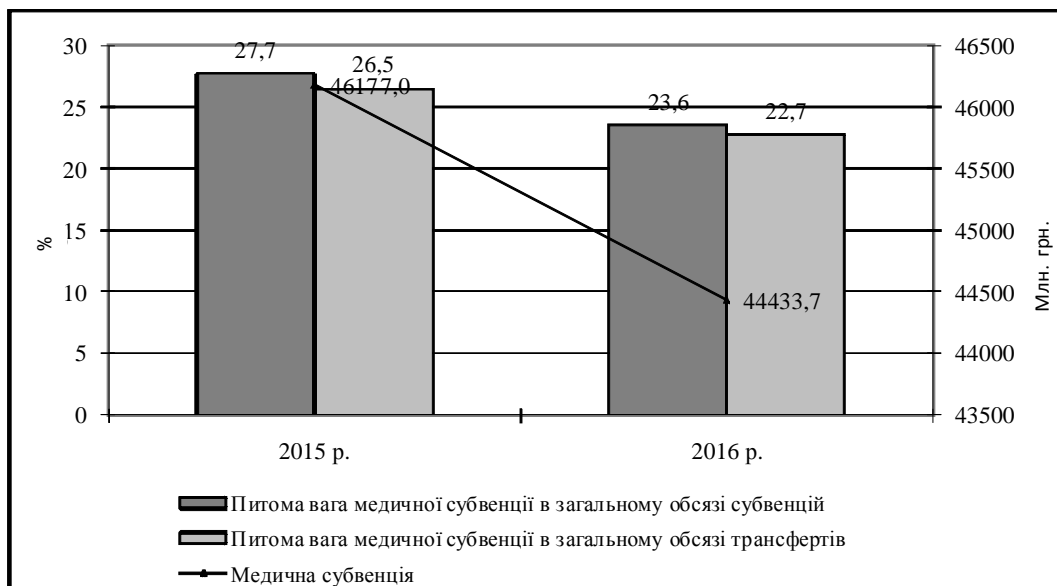
Примітка. Розраховано за даними [11].

Деякі фахівці модель освітньої субвенції називали виправданою, адже вона “створює можливості для того, щоби районний чи міський бюджети отримали певну суму грошей і самі розподілили їх між школами” [13, с. 125]. Доповнюючи це, висувається гіпотеза, що освітня субвенція не вигідна для фінансування малокомплектних шкіл через витрачання власних доходів місцевих бюджетів. Відповідно до ст. 103-2 Бюджетного кодексу України, цей трансферт розподіляється між бюджетами на основі формули, яка враховує кількість учнів, наповнюваність класів та коригуючі коефіцієнти. Водночас у її складі передбачається резерв коштів, але не більш, ніж 1% від загального обсягу субвенцій.

Розподіл резерву освітньої субвенції та визначення напрямів використання здійснює Кабінет Міністрів України за погодженням із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Слід позитивно оцінити збереження залишків коштів за освітньою субвенцією на рахунках відповідних місцевих бюджетів на кінець бюджетного періоду та можливість використання в наступному році з урахуванням цільового призначення субвенції або на оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів. Однак останнє положення не логічне хоча б через те, що за наявності коштів у вільному доступі їх розпорядники змушені чекати до закінчення бюджетного періоду, аби використати на здійснення капітальних видатків.

Відповідно до ст. 103-4 Бюджетного кодексу України, медична субвенція спрямовується на видатки місцевих бюджетів для оплати поточних видатків, крім оплати комунальних послуг й енергоносіїв. Якщо з бюджету Автономної Республіки Крим й обласних бюджетів – на консультативну і спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну, стаціонарну та санаторно-курортну допомогу та інші державні програми, то з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим й обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад – на первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу, програми медико-санітарної освіти.

Як і за освітньою субвенцією, обсяги медичної субвенції для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських бюджетів (м. Києва та м. Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим й обласного значення) і бюджетів об'єднаних територіальних громад затверджуються в Законі про Державний бюджет України. До того ж ці види міжбюджетних трансфертів були майже співмірними за обсягами. У 2016 р. за медичною субвенцією вони становили 44433,7 млн. грн., або 23,6% від загального обсягу субвенцій і 22,7% від загального обсягу офіційних трансфертів (рис. 3). Порівнюючи з 2015 р., вони зменшилися на 1743,3 млн. грн., або 3,7%, що негативно відобразилося на галузі охорони здоров'я.

Рис. 3. Медична субвенція та її питома вага в загальному обсязі субвенцій і офіційних трансфертах за 2015–2016 рр.

Примітка. Розраховано за даними [11].

Подані на рис. 3 обсяги медичної субвенції розподілялися між відповідними бюджетами на основі формули, що враховувала, зокрема, такі параметри: кількість населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці; коригуючі коефіцієнти, що враховують відмінності у вартості надання медичної допомоги; особливості надання медичної допомоги в гірських населених пунктах. Погоджуємося з фахівцями, що зміна механізму

фінансування видатків на галузь практично не враховувала регіональних особливостей окремих територій (наприклад, близьких до Чорнобильської зони або охоплених АТО), а здійснювалася за єдиним підходом у частині принципу солідарності [14, с. 102].

Великі обсяги доходів місцевих бюджетів у вигляді медичної субвенції та їх спрямування на програми і заходи в галузі охорони здоров'я ще не означають вирішення проблем у цій сфері. Навпаки, продовження практики кошторисного фінансування, що ґрунтується на бюджетному утриманні медичних установ й передбачає головним чином оплату праці лікарів та фінансування ліжко-днів і не включає покриття витрат відповідно до обсягів реально наданих послуг [15, с. 90–91]. Навіть той факт, що залишки коштів за медичною субвенцією на кінець бюджетного періоду можуть використовуватися у наступному році на оновлення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, не дає змогу повноцінно й ефективно модернізувати їх оснащення.

Використання коштів, орієнтоване на утримання закладів охорони здоров'я, а не задоволення потреб населення в наданні медичних послуг, призвело до того, що в більшості випадків вони характеризуються низькою якістю [16, с. 250]. Слушною є точка зору стосовно недоцільності "розпорошення коштів між 793 місцевими бюджетами та подальше їх спрямування переважно на утримання інфраструктури та оплату праці працівників галузі" [14, с. 104]. Скільки б не збільшувати доходи місцевих бюджетів, поки залишається архаїчною структура закладів охорони здоров'я і видатки на них, галузь можна декларативно вважати пріоритетним напрямом місцевої політики.

Серед видів міжбюджетних трансфертів, які стимулюють сталий розвиток територій, ще з 2001 р. було передбачено субвенцію на виконання інвестиційних проектів. Але механізм її надання повноцінно запрацював у 2011 р. з прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку та умов надання субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів)". Нею ж визначено їх цільове призначення – створення, приріст і оновлення основних фондів комунальної форми власності (впровадження енерго- та ресурсощадних технологій, розвиток дорожнього та комунального господарства, здійснення екологічних і природоохоронних заходів) [17].

Надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів базується на принципах, визначених ст. 105 Бюджетного кодексу України, з урахуванням засад економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проекту, їх фінансової забезпеченості, рівня забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів. Тут же необхідно визначити дві проблеми цього виду міжбюджетних трансфертів. Перша – мізерні обсяги фінансової допомоги з центру, які залучаються на виконання інвестиційних проектів. Друга – політичний лобізм при її розподілі місцевим бюджетам.

Остання проблема стоїть гостро й не дає змогу розвиватися тим територіям, які чи не найбільше потребують фінансової допомоги. Законодавчі колізії криються у виконанні принципу збалансованого розвитку, оскільки надання субвенцій здійснюється з урахуванням потенціалу територій [12]. При цьому враховуються показники обсягу промислового виробництва, валової продукції сільського господарства й інвестицій в основний капітал, щільності населення, рівня безробіття, доходів населення у розрахунках на одну особу та середньомісячної заробітної плати. Тобто ймовірність отримання субвенцій

на виконання інвестиційних проектів депресивними регіонами низькі, порівнюючи з промислово розвинутими регіонами.

Ще один момент – дублювання субвенцій і дотацій у частині призначення коштів. Наприклад, упродовж 2007–2013 рр. у державному бюджеті була передбачена субвенція місцевим бюджетам на розвиток соціально-економічної сфери м. Севастополя та інших населених пунктів, у яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України в обсязі 189,6 млн. грн., а впродовж 2007–2010 рр. – субвенція місцевим бюджетам на компенсацію втрат доходів унаслідок розміщення Чорноморського флоту Російської Федерації на території м. Феодосії та м. Севастополя, смт Гвардійське Сімферопольського району в обсязі 415,3 млн. грн.

Водночас з державного бюджету спрямовувалася додаткова дотація місцевим бюджетам на компенсацію втрат доходів унаслідок розміщення Чорноморського флоту Російської Федерації на території м. Севастополя, м. Феодосії та смт Гвардійське Сімферопольського району в обсязі 379,9 млн. грн. Але економічне питання стояло по-іншому. Загальний обсяг площі, які Російська Федерація “орендувала” в Україні, становила 18 тис. га, з них 3,3 тис. – безпосередньо об’єкти, які перебувають в м. Севастополі [18]. При цьому вартість одного гектара землі вимірювалася в межах 1,57 млн. грн., а середня комерційна ставка – 2,3 млн. грн. [18]. Тобто потенційно місцеві бюджети мали б отримати від 30 млрд. грн. до понад 40 млрд. грн.

Висновки. Отже, за результатами дослідження досвіду формування доходів місцевих бюджетів України за рахунок субвенцій, зупинимося на таких висновках:

1. Субвенції є інструментом, за допомогою якого різні рівні влади розподіляють зобов’язання на фінансування суспільних благ і послуг, які не можуть бути чітко закріплені за одним рівнем (наприклад, в Україні такими трансфертами були на здійснення державних програм соціального захисту, на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження, та ін.). Разом із тим, цей вид міжбюджетних трансфертів є одним із засобів, за допомогою якого один рівень влади вступає у відносини з іншим із приводу надання окремих суспільних благ і послуг (наприклад, на утримання об’єктів спільного користування та виконання інвестиційних проектів).

2. Серед усіх видів субвенцій, які формували доходи місцевих бюджетів, найбільшу питому вагу займали “соціальні”. Поміж збалансування бюджету нижчого рівня у разі перевищення видатків над доходами за їх рахунок фінансувалася виплата соціальної допомоги на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, малозабезпеченим сім’ям, інвалідам із дитинства й дітям-інвалідам, надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг, послуг зв’язку й інших передбачених законодавством пільг. Зрозуміло, що соціальна підтримка місцевого розвитку є вкрай необхідною та не піддається сумніву, хоча вона відволікає значні обсяги коштів від реалізації економічних програм і заходів.

3. Якщо для надання фінансової допомоги з центру у вигляді дотацій характерний політичний лобізм, то для субвенцій – ще більшою мірою. Значні обсяги коштів, спрямовані на стимулювання сталого розвитку територій, виділялися бюджетам м. Києва, Севастополя, Донецька, Львова й інших, а серед регіонів України – Київської, Донецької, Луганської, Одеської обл. та Автономної Республіки Крим. Разом із відмінностями в

географічному розташуванні, природно-кліматичних умовах, демографічній складовій населення та іншими чинниками, ймовірність отримання субвенцій на виконання інвестиційних проектів депресивними регіонами була низькою, що вносило деструктив у їх розвиток.

4. З внесенням змін до Бюджетного кодексу України місцеві бюджети отримали освітню та медичну субвенції, основне призначення яких полягало у забезпеченні видатків на оплату праці. Такий підхід не дав змогу здійснити капітальні видатки закладів освіти та охорони здоров'я, оновити їх матеріально-технічну базу. Зміна механізму фінансування видатків цих галузей практично не враховувала регіональних особливостей окремих територій. У зв'язку з впровадженням в Україні освітньої та медичної реформ потребує усунення практики кошторисного фінансування, що ґрунтується на бюджетному утриманні, а покриття витрат має здійснюватися відповідно до обсягів реально наданих послуг.

Перспективи подальших досліджень. Пов'язані з необхідністю моніторингу впливу освітньої та медичної реформ на використання інструменту субвенції.

Список використаних джерел

1. Дем'янишин В. Г. *Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 496 с.*
2. Зайчикова В. В. *Місцеві фінанси України та європейських країн : моногр. / В. В. Зайчикова. – К. : НДФІ, 2007. – 299 с.*
3. *Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: моногр. / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ "Економічна думка", 2008. – 376 с.*
4. Кульчицький М. І. *Фінансове територіальне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин : моногр. / М. І. Кульчицький, В. О. Заброцька. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2015. – 335 с.*
5. Огонь Ц. Г. *Доходи бюджету України: теорія та практика : моногр. / Ц. Г. Огонь. – К. : КНТЕУ, 2003. – 503 с.*
6. Пасічник Ю. В. *Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : моногр. / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток Лтд", 2005. – 642 с.*
7. Слухай С. В. *Міжурядові трансферти: теорія і практика : моногр. / С. В. Слухай. – К. : Аграр Медіа Груп, 2013. – 421 с.*
8. *Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: моногр. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 376 с.*
9. Мельник Л. М. *Вплив системи міжбюджетних відносин на бюджетний потенціал регіону / Л. М. Мельник, В. Л. Дума // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 7. – С. 793–799.*
10. Зубриліна В. В. *Міжбюджетні відносини: теоретичні підвалини та практика сьогодення / В. В. Зубриліна // Економіка і управління. – 2014. – № 2. – С. 102–109.*
11. *Звіти про виконання місцевих бюджетів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.*
12. *Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – С. 572.*

13. Беновська Л. Я. Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління / Л. Я. Беновська // *Регіональна економіка*. – 2016. – № 1. – С. 121–129.
14. Музика І. Система охорони здоров'я в умовах інституційних змін в Україні: фінансові аспекти / І. Музика, Г. Возняк // *Світ фінансів*. – 2016. – № 1. – С. 99–108.
15. Левчук Н. М. Проблеми фінансування охорони здоров'я в Україні / Н. М. Левчук // *Демографія та соціальна економіка*. – 2008. – № 1. – С. 85–97.
16. Козут І. А. Проблеми та перспективи фінансування системи охорони здоров'я: 36. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного ун-ту / І. А. Козут. – 2013. – № 1. – С. 248–257.
17. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів)” № 520 від 18.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/520-2011-%D0%BF>.
18. Ціна перебування ЧФ Росії у Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/publications/115935-tsina-perebuвання-chf-rosiji-u-krimu.html>.

References

1. Demianyshyn V. H. Teoretychna kontseptualizatsiia i praktychna realizatsiia biudzhethoi doktryny Ukrainy [Theoretical conceptualization and practical realization of the budget doctrine of Ukraine]. Ternopil: TNEU, 2018, 496 p. [in Ukrainian].
2. Zaichykova V. V. Mistsevi finansy Ukrainy ta yevropeiskykh krain [Local finance of Ukraine and European countries]. Kyiv: NDFI, 2007, 299 p. [in Ukrainian].
3. Kyrylenko O. P. (Ed.). Modernizatsiia mistsevykh finansiv Ukrainy v umovakh ekonomichnykh i sotsialnykh transformatsii [Modernization of local finance of Ukraine under economic and social transformations]. Ternopil: TNEU, “Ekonomichna dumka”, 2008, 376 p. [in Ukrainian].
4. Kulchytskyi M.I., Zabrotska V.O. Finansove terytorialne vyrivniuvannia v systemi mizhbiudzhethnykh vidnosyn [Financial territorial equalization within intergovernmental relations]. Lviv: Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka, 2015, 335 p. [in Ukrainian].
5. Ohon Ts.H. Dokhody biudzhetu Ukrainy: teoriia ta praktyka [Budget revenues of Ukraine: theory and practice]. Kyiv: KNTEU, 2003, 503 p. [in Ukrainian].
6. Pasichnyk Yu.V. Biudzhetniyi potentsial ekonomichnoho zrostantia v Ukraini. [Budget potential of economic growth in Ukraine]. Donetsk: TOV “Yuho-Vostok Ltd”, 2005, 642 p. [in Ukrainian].
7. Slukhai S.V. Mizhuriadovi transferty: teoriia i praktyka. [Intergovernmental transfers: theory and practice]. Kyiv: Ahrar Media Hrup, 2013, 421 p. [in Ukrainian].
8. Yurii S.I., Demianyshyn V. H. (Ed.). Rozvytok biudzhethnoho protsesu v umovakh ekonomichnykh peretvoren [Development of budget process under conditions of economic transformations]. Kyiv: Kondor-Vydavnytstvo, 2012, 376 p. [in Ukrainian].
9. Melnyk L. M., Duma V. L. Vplyv systemy mizhbiudzhethnykh vidnosyn na biudzhetniyi potentsial rehionu [Influence of the system of intergovernmental relations on budget potential of region]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, 2016, No. 7, p. 793-799 [in Ukrainian].

10. Zubrylina V. V. Mizhbiudzheti vidnosyny: teoretychni pidvalyny ta praktyka sohodennia [Intergovernmental relations: theoretical basics and current practice]. *Ekonomika i upravlinnia – Economics and Management*, 2014, No. 2, p. 102-109 [in Ukrainian].
11. Zvity pro vykonannya mistsevykh biudzhetyv Ukrainy [Reports of local budgets of Ukraine], from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [in Ukrainian].
12. Biudzhetni kodeks Ukrainy [The Budget Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 2010, No. 50-51, p. 572 [in Ukrainian].
13. Benovska L.Ya. Problemy biudzhethnoho zabezpechennia osvity v konteksti detsentralizatsii upravlinnia [The problems of budgetary provision of education in the context of decentralization of management]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, No. 1, p. 121-129 [in Ukrainian].
14. Muzyka I., Vozniak H. Systema okhorony zdorovia v umovakh instytutsiinykh zmin v Ukraini: finansovi aspekty [The health care system in the context of institutional changes in Ukraine]. *Svit finansiv – World of finance*, 2016, No. 1, p. 99-108 [in Ukrainian].
15. Levchuk N. M. Problemy finansuvannia okhorony zdorovia v Ukraini [The problems of financing health care in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 2008, No. 1, p. 85-97 [in Ukrainian].
16. Kohut I. A. Problemy ta perspektyvy finansuvannia systemy okhorony zdorovia [The problems and perspectives of financing the health care system]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Tavria State Agrotechnological University*, 2013, No. 1, p. 248-257 [in Ukrainian].
17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov nadannia subventsii z derzhavnogo biudzhetu mistsevym biudzhetam na vykonannya investytsiinykh prohram (proektiv) [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Procedure and Provisions for Subventions from the State Budget to Local Budgets for the Implementation of Investment Programs (Projects), May 5, 2011], from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/520-2011-%D0%BF> [in Ukrainian].
18. Tsina perebuвання ChF Rosii u Krymu [The price of the Russian Black Sea Fleet in Crimea], from <http://glavcom.ua/publications/115935-tsina-perebuвання-chf-rosiji-u-krimu.html> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 26 грудня 2017 р.